

NOTER

1. Hans Egede Schack: *Sandhed med Modification. En ufuldendt Roman*, udgivet for Dansk Kautionsforsikring af Carl Dumreicher, 1954. – Dele af manuskriptet blev i 1890 besørget i trykken af Vald. Vedel (Literatur og Kritik III, s. 529–55); det synes imidlertid, som om Vedel selv har »tilrettet indledningerne« (Dumreicher i noten til s. 110; cf. noten til s. 150 f). – En manuskriptbeskrivelse findes i udgavens noteapparat (s. 195 f). – Se nu også Ib Ostenfeld: *En klassisk-litterær Torso*, i Berlingske Aftenavis 8.5.1963.

2. Cf. Dumreichers indledning *Hans Egede Schack. Politikereren og romanforfatteren*, s. XI.

3. Indledningen, s. [XXXIX].

4. Casimirs følelse ved faderens død er ikke ulig den, som fylder drengen Christian, pastor Barnes' søn i J. Anker Larsens roman *De Vises Sten*, da hans forhadte tante endelig dør (den forkortede 1955-udgave, s. 16 f). Barnes er iøvrigt i mangt og meget provst Bjelkes genganger.

5. F. J. Billeskov Jansen: *Danmarks Digtekunst III*, 1958, s. 396.

Iøvrigt henvises til min afhandling *Studier i Hans Egede Schacks roman »Phantasterne«*, Edda LXIV 1964. Den dér trykte bibliografi over Schack-litteraturen indeholder også oplysninger om dagspressens anmeldelser af *Sandhed med Modification*.

Aage Jørgensen.

ANMELDELSER

Dansk folkemusik. Samlet af Dansk Folkemindesamling i samarbejde med Danmarks Radio. RCA DFS 451–455. 5 17 cm plader, 45 rpm, i kassette.

Det har i mange år været et overordentligt savn, at man ikke kunne lægge danske plader med autentisk folkesang ved siden af snart sagt alle andre landes store og ofte lødige produktion af denne art. Et kombineret fremstød fra en videnskabelig institution og en radiofoni har her som andetsteds været vejen, og her i landet har man gennem de sidste fem år i radioudsendelser givet læge og lærde et helt nyt billede af, hvad der faktisk synges. Nu har DFS ved Thorkild Knudsen og Anelise Nørgård udsendt en lille kassette med optagelser fra flere af landets egne – et resultat der for blot ti år siden ville have forekommet de fleste utopisk, og som der trods detailkritik er grund til at glæde sig over, idet man til lykønsningen føjer ønsket om fortsættelse.

Udgivelsen omfatter fem små plader: 451: 4 kæmpeviser (*Ballader 1*), dvs. DgF 241, 18, 416 og 376. 452: 6 skæmteviser (*Ballader 2*). 453: *Ingeborg Munch synger (Himmerland 1)*, 5 sange hvoriblandt DgF 370. 454: *Spillemanden Evald Thomsen (Himmerland 2)*, 4 danse for violin solo, udført af en brillant spillemand. 455: *De stærke jyder (Kingotoner 1)*, 5 salmer fra de gammelortodoxe kredse mellem Horsens og Vejle. Hver vise har sin sanger, bortset fra de to plader med én persons repertoire.

Udvalget har altså et fortrinligt oplæg: både genrer, personer og lokaliteter kan være en plades tema, og numrene 1 og 2 kalder højt på fortsættelse. Ikke mindre højt kalder titlerne på kommentarer: *Ballade* som betegnelse for de ældre, fortællende typer (DgF) har også anm. benyttet, og meget taler for at knytte *skæmteviser* nærmere til de andre gamle grupper; men at skæmtevisens rehabilitering skulle komme til at genoplive termen *kæmpeviser* = DgF-*viser*, idet *ballade* gøres til overbegreb, er overraskende. Det var fristende at bidrage til den grasserende sprogforbistring i tilknytning til L. Bødgers artikel i *Folkloristica* (Festskrift Strömbäck 1960) og anden trykt og utrykt ny diskussion, men det bør vente til en anden lejlighed. Nu har ihvertfald pladeudgiverne gjort deres til alt folkets desorientering!

Gode fotografier på pladeomslagene gør meddelelserne nærværende, også ofte deres hjemlige milieu (og, lovlige ofte, optageren og hans apparatur); milieuet træder også frem i form af korte interviews på 453 og 454, baggrundsstøj fra malkning el. lg. og, mindre overbevisende, fra applauderende tilhørere. Omslagene er iøvrigt brugt til noter på dansk og engelsk. Meget korte – kunne ikke ihvertfald købere af æsken med alle plader have fortjent en lille folder eller blot text på æskens bagside el. lg.?

Sidstnævnte mangler afbødes i udstrakt grad af henvisninger til *Folkvisen i Danmark. Redigeret af Thorkild Knudsen og Nils Schiørring efter optegnelser i DFS*, udg. af Musikhøjskolens Forlag fra 1960; hæfte 6 dækker 451–52, mens varianter af et par melodier fra 453 findes i hæfte 1. Denne værdifulde hæfterække kan iøvrigt ikke anmeldes, før et bind er afsluttet, så man ser hvad der bliver føjet til de mere end sparsomme noter.

Også de, hvis interesse for folkedigtning væsentligst er tekstligt bestemt, bør unde sig at høre danske og udenlandske optagelser af ægte sang. Bøjeligheden i versmålet og dens indvirkning på melodien, hele indtrykket af sangerpersonligheden gennem klangbilledet kaster lys over den helhed, *visen* udgør. Episk flugt, lyrisk dvælen, svedent lune og ægte henførelse lader sig finde på disse plader, alt efter sangenes art. Det vil være interessant på fremtidige plader at høre, om vor levende tradition i større udstrækning har sidestykker til den fornemme holdning og stemmelige skønhed, der præger så mange af de nedennævnte norske plader uanset genre. Nægtes kan det nemlig ikke, at visse af de danske sange taber noget pga. for brøstfældigt stemmemateriale (den sidste kingotone), indholdets beskedne egenverd, eller det minus, som selv disse teknisk vellykkede og nøje sigtede optagelser har i forhold til det at overvære sangen *in natura*. Således blev anm. – trods den levende fremførelse af DgF 376 Hr. Peders sørejse – skuffet af Ingeborg Munch, hvis friske personlighed og store repertoire har skaffet hende samlernes beundring; som i Sverige (hukommelsesmiraklet Svea Jansson, se DSt 1963 87) følges perfektibilitet ikke nødvendigt med hverken skønhed eller dybde i foredraget; derimod repræsenterer Ingeborg Munch nok en udbredt og derfor vigtig type af folkeligt sangforedrag. Alt dette må ikke forstås sådan, at anm. søger

»skønsang« i plader som disse; men derfor står det alligevel fast, at nogle viser fra indholdets og/eller foredragets side er mere høreverdige end andre, endvidere at humor og komik kan være uundværlig og befriende, men at de store alvorlige ballader nu engang rummer mere af menneskelivet end det lettere skyts.

Imidlertid har de utrættelige samlere gjort både faget og publikum i indland og udland en værdifuld tjeneste med denne gode begyndelse, som fortjener den medgang, der ansporer til fortsættelse.

Erik Dal.

Norsk folkemusikk. RCA i samarbeid med Norsk Rikskringkasting. – RCA eller RCA Victor, 17 eller 25 cm. [Anm. omfatter kun vokale plader].

Norsk Rikskringkastings folkemusikspecialist Rolf Myklebust kunne allerede i lakpladernes tid mønstre et ganske smukt repertoire af autentisk norsk folkemusik, især instrumental. Nu foreligger alene af vokalplader over en halv snes små og to 25 cm's (FLP 101–102), de førstnævnte af vexlende indhold, de sidstnævnte med ballader og dyre-skæmteviser. Vi nævner oversigtsvis: Børneviser, hyrderåb etc. FEP 28, 35, 37; religiøse folketoner FEP 16, 30, 31 (30 med sang + fele); ballader FEP 16, 18, 37, 42, FLP 101, 102; dyreviser FEP 36, FLP 102; Edvard Storms bygdeviser FEP 36; hardingfele-danse og tilsvarende vokale melodier FEP 40. Flere FEP synges af én sanger. Regionale plader findes iøvrigt ikke. Om varianter af samme melodi se nedenfor.

Pladsen tillader ikke nærmere omtale af hver plade eller sanger. Billedet er ellers mangfoldigt. Klangligt spænder skalaen fra næsten barnligt lette stemmer, der utyngt afvikler en blomstrende folkelig ornamentik, over faste, objektive røster til et bredt og langsomt foredrag med dvælen på konsonanter og evt. lange pauser ved lineslutninger. En tonal analyse ville give nok at gøre: pladerne er fremragende dokumentation for folkelige tonaliteter udenfor alfarvej, med helt præcise tonetrin mellem kunstmusikkens velkendte; mange melodier virker udpræget arkaiske, der synes at foreligge langt ældre melodityper og syngemåder, end vi kan opvise her. Stemmekvaliteten er gennemgående høj, men kun ganske undtagelsesvis bringes man til at overveje, om særlige forhold har bragt sangeren lidt nærmere til kunstsangens klangidealer, end godt er for den autentiske syngemåde. Den mest storstilede sangerinde, Gudrun Grave Nordlund (FEP 18), er ihvertfald professionaliseret, selvom hendes sang beror på egen familietradition. En og anden oplysning af den art havde vel været til at klemme ind på pladehylstrene, der iøvrigt giver nogenlunde det samme som de danske. Et par ord om milieuet ville også give baggrund for bedømmelse af det mærkelige fællesskab, der på tværs af genre og stil forbinder de allerfleste af sangerne. Er det slet og ret, fordi de alle er fra samme ikke-

danske land? eller er der en fælles, svært definerbar holdning, værdighed, selvgylldighed – ja hvad skal man kalde det? man aner ihvertfald, at denne slags sang hører hjemme i et fuldlødig, kulturbærende samfundslag, selvom man ikke kender sangernes (varierende) boglige dannelse og økonomisk-social indplacering, for nu at nævne de to primitiveste kriterier for lagdeling. Næppe nogen vil her finde på at benytte fagets skældsord, herabgesunkenes Kulturgut. Man kunne derfor – sagligt, omend ikke kunstnerisk – have ønsket endnu større bredde i udvalget (jf. ovf. om de danske plader): hvordan falder nemlig de grovere skæmteviser og den nyere folkelyrik ud i Norge? Disse genrer er i den almindelige overflod trængt til side, og det ville være værd at erfare, om de kan hæves op over det banale og vulgære, som nødvendigvis klæber ved de allerfleste gengivelser. Den objektivt faglige, eller i værste fald social- eller politiske, glæde ved det blotte faktum, at en tradition eksisterer, kendes fra visse kredse i udlandet. Men folkesang må meget gerne være folkekunst, med den kvalitet og menneskeværdighed, som er kunstens. Og for den læser, der måtte ønske henvisning til de i så henseende lødigste plader, vil vi med forsigtighed fremhæve de religiøse folketoner FEP 31, de små genrer FEP 35, Gudrun Grave Nordlunds blandede plade FEP 18 og den prægtige FLP 101, hvis hovedstykke er c. 15 strofer udvalgt af c. 60 i troldvisen Asmund Frægdegjøva, klart artikuleret og stærkt sunget af en mandlig sanger.

Blandt balladerne findes iøvrigt både særnorske og fælles typer. FLP 101 omfatter således foruden den nævnte troldvise også strofer af tre andre, hvoraf den ene imidlertid er en variant af DgF 95 Den talende strengeleg (Horpa); desuden en opskrift af DgF 69 Kæmperne på Dovrefjeld, efter Syv; endelig DgF 390 Lave og Jon, hvis ret nye durmelodi er mindre interessant end strukturen: to linier uden mellemkvæd – Jo's udtryksfuldt varierede, *talte* replik – samt omkvæd: Ja om det skal koste mig røden guld: jeg skal ha' hende, sa' han Jo'.

På FLP 102 er Veneliti og bergekongjen måske den interessanteste vise; Brita Bratlands sangstil er lyrisk og arkaisk, og hun høres også i andre sange på samme og andre plader, således er FEP 37 hendes (ballader og smågenrer).

Lærerige sammenstillinger af flere varianter af samme vise frembyder som antydte FEP 18 + 42; på 18 indgår to varianter af balladen Haugebonden i fru Grave Nordlunds repertoire, mens 42 optages af samme vise i tre optagelser (to Telemark, én Troms). Kragevisen høres to gange på FLP 102 og 5 gange ved samme sanger på FEP 36. Og meget fine variationer over remsen Till, till, Tove høres på FEP 35.

I modsætning til de svenske og tyske plader, vi anmeldte ifjor, og de ovennævnte danske, der udkom juli 1963, er de norske delvis gamle nyheder. De er imidlertid udtryk for en beundringsværdig folkekultur og en beundringsværdig samlerindsats med lange perspektiver ind i kunst og videnskab.

Erik Dal.

Finlands svenska folkdiktning VIII: Lekar och spel, utg. av V. E. V. Wessman. Helsingfors-Borgå 1962 = Skrifter utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland 390. XVI + 1006 s. 4000 f. mk.

Børns og unges lege og beslægtede fritidssysler er et overordentlig spændende og tillokkende folkloristisk forskningsobjekt, men det er vist ingen overdrivelse at sige, at det er et af de vanskeligste på grund af det vidtspændende emnes mangfoldighed, dets vage afgrænsninger og dets mange aspekter, som lokker ikke bare folklorister og etnologer af fag men også filologer og litteraturforskere (legeremser, børnerim, sanglege etc.), psykologer og sociologer, pædagoger og idrætshistorikere m. m. fl. Til vanskelighederne, og ikke blandt de mindste, hører den at finde hensigtsmæssige inddelingsprincipper ved ordningen og udgivelsen af legoptegnelser og bestemme, hvor i systemet den enkelte leg bør placeres. »Leken rymmer så många irrationella moment, att varje rationell uppdelning av dess former stöter på besvärligheter, som ibland kan synes aldeles oöverstigliga«, klager C-H. Tillhagen i indledningen til det statelige og festlige værk Svenska folklekar och danser I-II, som han (sammen med Nils Dencker) udgav for Gustav Adolfs Akademien 1950. Enkelte grupper eller afdelinger er dog nogenlunde veldefinerede og har fundet deres egne dyrkere, således sanglegene (i Danmark Hjalmar Thuren og S. Tvermose Thyregod, i Finland især Elsa Enäjärvi-Haavio og i Sverige Nils Dencker, hvis første bind studier over to store sanglegsgupper fra 1960 anmeldtes i DSt 1961) og de mest udprægede idrætslege (Johan Götlind, Fr. Knudsen, Per Maigaard og finlandssvenskeren Max. Stejskal, jf. nedenfor), medens andre grupper er mere komplicerede og intrikate at have med at gøre, især den store afdeling man plejer at kalde selskabslege. Det af Dansk Folkemindesamling anvendte ordningssystem, der er udarbejdet af Fr. Knudsen med bistand af H. Grüner Nielsen og publiceret af sidstnævnte i Danske Folkemaal 1934, står navnlig for selskabslegenes vedkommende tilbage for det svenske, af Johan Götlind og Ella Odstedt udarbejdede system, der er anvendt bl. a. i Herbert Gustavsons udgave af P. A. Säves Gotländska lekar (Gustav Adolfs Akademiens serie Svenska lekar 1, 1948), i ovennævnte værk fra 1950 af Tillhagen og Dencker og nu delvis i Wessmans.

Foruden rubriceringsvanskelighederne har en udgiver af legoptegnelser yderligere nogle problemer at slås med. Det kræver for det første et stort mål af skønsomhed og indsigt at afgøre, hvornår en variation i beskrivelsen eller terminologien, eventuelt teksten til et rim eller en remse, bør citeres eller i det mindste registreres i et variantapparat, og dernæst megen selvbeherskelse i forholdet til det foreliggende optegnelsesmateriale. Man må jo i almindelighed mht. legenes ord og terminologi ønske udtømmende registrering, og når det drejer sig om ældre optegnelser (fx. P. A. Säves ovennævnte fra midten af 1800tallet eller Jonas Fredric Carlströms fra 1700årene, de sidste udg. i Arv 1947 af Tillhagen) kan der vel kun være tale om uretoucheret (men kommenteret) gengivelse af optegnelserne. Ved

behandlingen af et stort samtidsmateriale, måske for en stor del optegnet af udgiveren selv, vil derimod sammendrag eller endog omskrivninger, naturligvis med skyldig respekt for legenes terminologi, kunne være fuldt forsvarlig. Denne metode er med held anvendt af Tillhagen i Svenska lekar och danser.

Endelig er der et problem, der specielt interesserer filologen. Som bekendt er talrige lege »ordløse«, sådan at forstå at der ikke er knyttet bestemte gloser, udråb, faste udtryk, remser etc. til dem, og mange lege, fx. styrke- og behændighedsprøver, er tillige navnløse. En beskriver må jo nødvendigvis bruge sproget (en tegneserie eller filmstrimmel ville tit være det ideelle) og kan være fristet til at kalde legen et eller andet, og denne fristelse er endnu større for en udgiver, som bl. a. har brug for et navn til sit index. For brugeren kan det undertiden være svært at se forskel på et navn og en terminologi, der virkelig bruges af de legende, og en mere eller mindre bevidst konstruktion fra optegnerens eller udgiverens side. Dette især til advarsel for ordbogsskribere!

Disse sider af sagen, de filologiske, har været i de bedste hænder hos udgiveren af jætてbindet om Svensk-Finlands lege, prof. V. E. V. Wessman. Han kendte som få det finlandssvenske folkesprog, udgav 1925–32 for litteratursällskapet sin to-binds dialektordbog »Samling av ord ur öst-svenska folkmål« som tillæg til H. Vendells ordbog og beskrev i en lang række afhandlinger sin hjemegn Nylands dialekter og stednavne, især i tidsskriftet Folkmålsstudier, som han redigerede fra begyndelsen af 40'erne til sin død.

De 1000 sider lege blev hans sidste store bidrag til kildekriftserien Finlands svenska folkdiktning, hvortil han også havde leveret bindene om sagn (1924–31) og gåder (1949) samt to store afdelinger af bindet om folketro og trolddom (1952 og 1955). Han nåede inden sin død 75 år gammel i 1958 at se næsten hele værket om lege i spaltekorrektur og at skrive forordet og en kort indledning, men det lidet misundelsesværdige resterende arbejde med udgivelsen måtte overtages af venen fil. lic. Sven Andersson, Åbo. Nogle af de nedenfor påpegede mangler eller ulemper ved udgaven hænger nok sammen med, at denne sidste ikke har kunnet eller villet ændre ved Wessmans dispositioner.

Værkets dyder er imidlertid flest og størst. Der er tilvejebragt et både stort (dog måske mindre end det synes, da der er ruttet med pladsen i remseafsnittene) og godt materiale, næsten udelukkende bestående af optegnelser fra omkring 1890 til nutiden og altså uden noget langt historisk perspektiv. Wessman anvendte sine sidste somre, da han forlængst var pensionist, til optegnelsesrejser for at supplere det allerede forhåndværende materiale, især med henblik på legenes geografiske udbredelse, men har iøvrigt selv optegnet lege, rim og remser allerede fra ungdomsårene omkring århundredskiftet. En anden hyppigt citeret optegner, især af idræts- og beslægtede lege, er Helsingforslektoren dr. Maximilian Stejskal, hvis disputats »Folklig idrott« fra 1954 (= Folkklivsstudier utg.

genom Folkkultursarkivet, III) remplacerer et helt kapitel hos Wessman. Største delen af det udmærkede illustrationsmateriale (fotos og tegninger) stammer ligeledes fra Stejskals samlinger.

Optegnelserne er omhyggeligt stedfæstede og ofte nøjere tidsfæstede end til optegnelsesåret, der fremgår af kildefortegnelsen, og man må tro, at W. har udtømt materialet. Selv for en ynder af slige sager kan det næsten svimle ved synet af de endeløse variantrækker til tælleremser og lignende. En udmærket overskuelig fremgangsmåde i komplicerede tilfælde, hvor navne og legformer krydses, er anvendt ved enkelte større lege, fx. »so-i-hul« (p. 374–85), hvis ca. 35 »navne« først anføres med stedsangivelser og derefter de ca. 30 variantformer med deres belægsteder. Alt hvad der kan komme ind under betegnelsen tekster, såsom rim og remser, replikker og dialoger, er ligesom faste benævnelser og termini gengivet »ordagrønt« med bibeholdelse af optegnelsernes dialektprægede betegnelsessæt, medens legbeskrivelserne med enkelte undtagelser er gengivet på højsvensk og behandlet mere frit. Talrige dialektglosser er ligesom de ikke sjælden forekommende finske ord forklarede eller kommenterede i fodnoter.

Stoffet er disponeret i fem ulige store afsnit. Kap. I (Lekar med små barn, 100 sider) omfatter især de rim og remser, som voksne bruger ved puslen og leg med de mindste, »klappe kage«, »ride ranke« osv., og på dette område kan man konstatere et ret stort skandinavisk fællesskab. Af »ride ranke« findes ca. 60 varianter fordelt på tre typer (Evald Tang Kristensen har dobbelt så mange, fordelt på syv typer). Børnenes egne lege-remser finder man spredt i værket i tilknytning til forskellige lege, de 100 sider tælleremser lidt overraskende som et særligt afsnit i kap. V, selskabslege. Kap. II (Småbarns lekar, 25 sider) er det magreste, for en stor del optegnet eller meddelt af udgiveren selv, da de her samlede beskæftigelser med primitivt legetøj, med planter og plantedele etc. synes at være overset af andre optegnere. Hertil er ført rimene til »nyckelpigan» (mariehønen) og nogle få rim eller remser til græshoppen og til sneglen. Tredje kapitel (Idrottslekar, 42 sider) er det mindst tilfredsstillende afsnit i værket. Det er et supplement til materialet i ovennævnte bog af Max. Stejskal, hvad der i sig selv er en uheldig disposition, og desværre med en anden systematik, så det er besværligt at føre materialet sammen. Man havde gerne set legtyperne og -navnene hos Stejskal gentaget her, med henvisning til dennes udførlige beskrivelser og rigelige billedstof. Disse idrætslege har næppe interesseret Wessman synderligt, i hvert fald undrer man sig over mange leges placering i systemet og savner adskilligt. Således bliver man højlig skuffet i sine forventninger til afsnittet Vinterlekar (p. 167–73); tre af de seks sider optages af benævnelser på og beskrivelser af »ismøller«, medens den formodentlig også i Finland yderst almindelige leg at glide (skride, feje, hale, kure, slire, fisse etc.) på is eller glidebane gøres af på fem linier. I Danmark har man ikke blot en rig flora af geografisk fordelte benævnelser på selve legen og glidebanen, men særnavne til variationer som fx. at glide i hugsiddende stilling (»hale siddende feje«, »koge ærter«, »sætte

gydepotter« etc.). En anden velkendt drengefornøjelse: at bugne (bovne, danke, gimpe, jumpe, lirke, seje, sveje, svejte etc.) isen ved at løbe hen over den i flok og trampe i takt, leder man forgæves efter i dette afsnit, men hvis man er meget heldig, finder man den p. 140 opført som variant til kapløb (!) under det uigennemskuelige navn Rojna, et fra finsk lånt verbum der betyder råbe, støje o. lgn. Man undrer sig også over her blandt idrætter og kraftprøver at finde gamle kendinger som den spøg med mindreårige at lade dem »se kongens (Vorherres, Køge) høns« eller »se lokatten (lomissen)« (p. 126) eller en fra sanglegen »væve vadmel« løsreven tur (»Stock«, »Slängstolpe« m. fl. navne, p. 142 f.). »Russerdans« (p. 152) til musik er i hvert fald ikke primært nogen idræt, og helt galt anbragt er »Björndansen« (p. 153 f.), et par mandfolks efterligning af bjørnes parringsleg og -akt til en polkamelodi. Smådrenges løben omkring med en snurrende propel (»springa kvarn, väderkvarn, flygmaskin«) eller med et løbehjul (p. 144 ff.) ville jeg ikke regne for idræt, men henføre til kap. II.

Fra de egentlige idrætslege, hvori kraft- og behændighedsudfoldelsen er det primære, har Wessman – stort set med held – udskilt »Lekar med idrottslig karaktär«, hvori leg- eller spilmomentet træder stærkere frem. Dette store, fjerde kapitel (350 sider) rummer sådanne centrale grupper af hold- eller parlege som tagfatlege, skjullege og boldlege, hver på godt halvhundrede sider, og næsten 100 sider »kastlekar«, der er en mere heterogen gruppe, omfattende bl. a. trillelegen, lege med tilspidsede kæppe (som de danske kostskolespil »patøk« og »fikkak«), keglespil i talrige variationer, klinkspil om skillinger eller knapper (men ingen kuglespil) og pigernes stenspil (vort »terre«) med 30–40 varianter men forholdsvis få navne: noppa, munk, pjärv, femsten, kiss o. fl. (i Sverige er spillet kaldt »Leken med de tusen namnen«). Hinklege (»hinke ruder«, »hoppe paradis«) er udskilt som en særlig afdeling »hopp- och springlekar« (301–26), men kunne med lige så god ret være medtaget under kastlekar (som hos Tillhagen), og det samme gælder pindspillet (ca. 60 varianter), der er udskilt som en særlig afdeling »slaglekar« (392–429). Denne leg har på den anden side berøring med visse boldlege. Iøvrigt er det vanskeligt at påpege inkonsekvenser og mangler i dette righoldige kapitel. Når fx. kagspillet (»kasta pimpel« 461 f.) er så svagt og ufuldstændigt repræsenteret, skyldes det nok, at materialet er relativt ungt; i Danmark var legen vist gået af brug før 1900.

Derimod kan det knibe med overblikket og orienteringen i dette kapitel, fordi indholdsfortegnelsen yder for ringe og klummetitlen slet ingen hjælp og underafdelinger tit er uklart markeret. I bogens sidste og største kapitel (V, Sällskapslekar, 450 sider) bliver det da også rent galt. Denne enorme stofmængde er ganske vist inddelt (stort set efter Götlinds og Tillhagens system) i 31 hovedgrupper med talrige underafdelinger, men hvad hjælper det, når kun hovedgrupperne (og 7 afdelinger »pantlösningar«) anføres i registeret, og når mange af gruppebetegnelserne nødvendigvis må være

temmelig vage og abstrakte: påpassligheds-, fyndigheds-, skarpsinnigheds-, overrasknings-, ståndaktigheds-, minneslekar etc.? Når dertil kommer, at netop selskabslegene som foran antydet udmærker sig ved at være i særlig grad irrationelle, sammensatte og varierende i udførelse, vil man forstå, at det er drøjt at pejle sig frem i dette kapitel. Det kæmpestore index er heller ingen hjælp, da navnene på disse lege ofte ikke antyder legens karakter eller er direkte vildledende. Hvem har forøvrigt glæde af de 860 navne på selskabslege på stribe (15 tætrykte spalter), vel at mærke i bogens rækkefølge og uden den systematiske inddeling? Nogle af kapitlets mange afdelinger er dog nogenlunde klart afgrænsede, således blindebuklege, gættelege og gemmelege (gemme nøgle, fingerbøl etc.), medens »pantlösningar« (p. 876–931) indeholder talrige varianter til eller gentagelser af andre legtyper: dramatiske lege, skæmte- eller overraskelseslege, hukommelsesøvelser, idrætslege etc., ja endog en afdeling, W. ikke har kunnet finde andet navn til end – sällskapslekar! Et stort afsnit af kapitlet (fra »minneslekar« p. 682 til og med »lekräkningar« p. 852) består udelukkende af remser og rim: vrøvlremser, bekendtgørelser og efterlysninger, øgeremser og kæderim (»huset som John bygde«, bjerget i skoven, juledagsgaverne, lønnen hos den rige mand etc.), hvoraf adskillige er med melodi (ligesom en halv snes børnerim i kap. I). De egentlige sanglege, som jo også er selskabslege, er derimod udeladt, idet de skal indgå i samme series folkevisebind (ved Otto Andersson).

I de få sider indledning til udgaven giver Wessman nogle antydninger om legens væsen, om legemilieuer og visse leges tilknytning til bestemte årstider og fester, men henviser herom iøvrigt til Yrjö Hirns »Barnlek« (1916) og de inspirerende og oplysende kapitelinledninger i Tillhagens »Svenska folklekar« (1950). Om Wessman havde planer om kommentarer, fx. med lignende nyttige oplysninger om finske og rigssvenske paralleller som dem, man finder i Stejskals »Folkelig idrott«, vides ikke; derimod efterlod han et udkast til et register over dialektord i legene og remserne, med forklaringer. Sven Andersson har dog måttet nøjes med et register over de i fodnoter forklarede ord.

De spredte kritiske bemærkninger i ovenstående skulle nødvendigvis overskygge den store og glædelige begivenhed, at folkeminde- og folkemålsforskningen med Wessmans Lekar och spel har fået en overordentlig værdifuld materiale-samling i hænde, kyndigt og pålideligt fremlagt, og man vil – med kendskab til de gode og omhyggelige sag- og indholdsregistre i Wessmans andre folkemindeudgaver – tro, at han selv ville have følt savnet af virkelig gode nøgler eller vejvisere til de mange skatte: et udførligt *systematisk register* og et udtømmende alfabetisk *stikords- og legnavneregister*.

Christian Lisse.

Linda Dégh: Märchen, Erzähler und Erzählgemeinschaft. Dargestellt an der ungarischen Volksüberlieferung. Akademie-Verlag, Berlin 1962. 435 s. DM 37.00.

Linda Dégh, som danske folklorister vil huske fra hendes foredrag¹ på Københavns universitet i august 1959, er en charmerende og lærd repræsentant for den nyere østeuropæiske eventyrvidenskab, i hvilken man på marxistisk grundlag forsøger at skabe en syntese af de forskellige teorier og metoder, som i tidens løb har været gængse i Europa, og som i korthed kan refereres således: Indtil ca. 1930 var de vesteuropæiske eventyrforskere især beskæftiget med at lave monografiske undersøgelser over de enkelte typer og typeoversigter over stoffet i de enkelte lande, medens de slaviske folklorister koncentrerede sig om beskrivelser af den individuelle traditionsbærer og hans repertoire, især eventyr og byliner. Denne østlige skole vandt i 30'erne indpas i Vesteuropa, hvor det pludselig blev moderne at lave ahistoriske pletundersøgelser af lokale traditionsmilieuer, en arbejdsmetode, der i ikke ringe grad er influeret af de samtidige tyske »Volkssoziologen« (f. eks. Max Rumpf, Leopold v. d. Wiese og J. Schwietering) og – når det gælder bedømmelsen af den enkelte traditionsbærer – af den nazistiske kulturfilosofi om det evige »Volksmensch« som bærer af den germanske ur-arv i form af eventyr, viser, osv.

Efter krigen har den nye forskergeneration på forskellig måde forsøgt at kombinere disse metoder, i Østeuropa bl. a. ved at give pletundersøgelserne en dybere historisk og social baggrund af udpræget marxistisk tilsnit, ligesom man har flyttet tyngdepunktet fra den individuelle fortæller til det kollektiv, af hvilket han er et nærmest anonymt medlem. Denne forskydning har bl. a. medført det interessante, at Linda Dégh med støtte af en russisk forsker kan anerkende den efterhånden lidt forældede »communalisme«-teori således som den er formuleret af Cecil Sharp i 1907: »[Wir] müssen Sharps Argumentation bedingungslos zustimmen, der den Gang der Überlieferung eines Werkes durch die Kette der Individuen anschaulich skizziert: 'The authorship belongs equally to all those who have taken part in the transmission. Thus the authorship, originally individual, has become communal. The individual has vanished, and the community has slipped into his shoes...' ... Das überlieferte Märchen, das im gegebenen Augenblick in das Leben einer Gemeinschaft eintritt, ist also jeweils die Vorlage. Es hat keinen Verfasser: die volkstümliche Gemeinschaft – oder wie es Anikin nannte – die Kette der 'kollektiven Verfasserschaft' hat es hervorgebracht« (s. 52). På dette teoretiske grundlag opridses fru Dégh derefter et arbejdsprogram, der dog ikke er så nyt som det lyder: »Auch die Folkloristen, die die Person der Erzählers in den Mittelpunkt stellen, halten das Individuum nicht für den allein für das Märchenschaffen verantwortlichen Faktor. Und gerade die Erhellung dieser Doppelheit halten sie für das Ziel der Folkloreforschung. Die praktische Verwirklichung einer solchen Forschung ist nur durch die Beobachtung guter Erzähler innerhalb ihrer Erzählgemeinschaft denkbar.

Uns interessieren also Überlieferung, Erzähler und Erzählgemeinschaft gleichermaßen: alle drei zusammengenommen ergeben den Schlüssel für den Ursprung des Volksmärchens, für die ethnischen und individuellen Veränderungen und für die Rolle, das Wesen der Gemeinschaft... Die oben skizzierte neue Richtung der Märchenforschung arbeitet also mit grundlegend neuen Methoden: sie will die gerade greifbare kollektive Funktion des Märchenerzählens durch intensive Sammlung erfassen...« (s. 55).

I tilknytning hertil kommer fru Dégh med nogle betragtninger over den enkelte fortæller eller sanger, der måske kan have en vis interesse for danske folklorister netop nu: »In letzter Zeit begannen sich bei der Persönlichkeitsforschung Übertreibungen bemerkbar zu machen, und zwar in zweifacher Hinsicht. Die eine folgt daraus, dass sich das Märchenerzählen und die Lage des Erzählers in der neuen Gesellschaftsordnung der Sowjetunion vollkommen geändert haben. Die im ganzen Land bekannten Erzähler genossen in der sowjetischen Epoche eine Achtung, von der kein Volkskünstler je geträumt hat. Durch die Hebung der Allgemeinbildung wurde die Kunst einiger Erzähler langsam umgeformt: der volkstümliche Charakter wurde zur Litteratur. Viele Folkloreforscher rechneten nicht mit dieser Umformung... Die gleiche Meinung hat sich bei dem Disput im russischen Literaturhistorischen Institut der Sowjetakademie herausgebildet: das Wesen der Volksdichtung in der sowjetischen Epoche muss geklärt werden« (59). – Eller i dansk perspektiv: Den tradition der nu optegnes har p. gr. a. det ændrede kulturmilieu ikke længere samme funktion som i f. eks. 70ernes traditionsmilieu; og ødelægges de nulevende danske traditionsbærere folkloristisk set af at optræde i radio og fjernsyn?

Det nye arbejdsprogram forsøger fru Dégh at realisere på grundlag af det materiale, hun i årene 1948–58 har indsamlet hos den gruppe szekler, der omkr. 1764 udvandrede fra Siebenbürgen til Bukowina, hvorfra de efter forskellige omflytninger (bl. a. i 1883–88) i 1944 igen flygtede fra det jugoslaviske Bukowina til Ungarn, hvor de efter udskiftningen af de store godser i 1946–47 fik tildelt jord i Kakasd (Transdanubien). Denne folkegruppe har været i stand til at bevare sit kulturelle særpræg i det fremmede og samtidigt skabt en ny tradition af sagn og historier knyttet til emmigration, flugt og den nye bosætning. De 161 »ægte« eventyr og eventyrbrudstykker, som fru Dégh har optegnet, fordeler sig på følgende kategorier: 76 trylleeventyr, 9 legendeeventyr, 26 noveller og 50 skæmtehistorier (s. 161), og dette stof analyseres efter det omtalte program i tre hovedkapitler: »die Erzählgelegenheiten« (s. 66 ff.), »der Erzählstoff« (s. 124 ff.), og »die Erzähler« (s. 163 ff.). Overalt i disse afsnit finder man meget interessante observationer og oplysninger, som sættes i relation til det tilsvarende stof i Vesteuropa. I det første af de nævnte kapitler gives bl. a. en oversigt over »Erzählgemeinschaften«, der ikke afviger fra de fortællesituationer, der bl. a. er beskrevet af tyske og sveiziske forskere, og som for den sags skyld godt kunne have været skrevet af E. T. Kri-

stensen: »I. Wandernde Arbeitsgemeinschaften, ausserhalb des Dorfes: *a* nichtbäuerliche Gruppen: Handwerker, Soldaten, Schiffer, Fischer, andere mit der Wanderschaft zusammenhängende Berufe; *b* Landproletarier: Erdarbeiter, Saisonarbeiter in der Landwirtschaft, Tagelöhner und Knechte, Holzfäller, Hirten. II. Dörfliche Arbeitsgemeinschaften: *a* Gemeinschaftsarbeiten, *b* Winterunterhaltungen. III. Unfreiwillige Arbeitsgemeinschaften, die kürzere Zeit bestehen: Krankenhaus, Gefängnis, Militär« (s. 71 f.). I det følgende kapitel – »Der Erzählstoff« kommer fru Dégh bl. a. ind på det evindelige problem om forholdet mellem fortæller og hans publikum: »Die Zuhörer sagen dem Erzähler, was sie hören wollen, was sie unterhaltend finden, was interessant ist und was ihnen nicht gefällt. Auch wenn wir [i. e. Linda Dégh] sie fragten, sagten sie uns ihre Meinung über die Erzählungen und führten auch Einzelheiten an, um zu beweisen, wie interessant dieses oder jenes Stück ist. Erzählungen, die nicht eigentlich Märchen sind, sind am meisten verbreitet, denn um sie vorzutragen, braucht man keine besondere Fähigkeit, jeder, der sie kennt, erzählt sie bereitwillig« (s. 124).

De optegnede tekster er meddelt i fuld ordlyd (oversat til tysk) eller referat (s. 268–415) og forsynede med det nødvendige noteapparat. Denne kombination af tekster og milieu-beskrivelse gør fru Déghs arbejde til et hovedværk i den moderne eventyrvidenskab.

L. Bødker.

1. »Die schöpferische Tätigkeit des Erzählers«, trykt i K. Ranke (ed.): Internationaler Kongress der Volkserzählungsforscher in Kiel und Kopenhagen [1959], Vorträge und Referate (Berlin 1961) 63–73. 2. Linda Dégh har et meget omfattende kendskab til eventyrforskningen i Vesteuropa; hun kender og citerer praktisk talt alle værker af betydning, og det skal være hende tilgivet at hun ikke har medtaget et par maskinskrevne dissertationer, der såvidt vides kun kendes fra det eksemplar der er deponeret i det lokale universitetsbibliotek. De to undersøgelser nævnes her for at komplettere hendes bibliografi. Elfrida Rath: Studien zur Quellenkunde und Motivatik oberösterreichischer Volksmärchen aus der Sammlung Pramberger (Wien 1949); H. Bausinger: Lebendiges Erzählen (Tübingen 1952).